

İSLAM MEDENİYETİ VE ÇAĞDAŞ DÜNYA¹

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi
zduman@erciyes.edu.tr

Öz

Kâinattaki her şey insan için yaratılmıştır İslam Medeniyetinde, insanlığın söz konusu olduğu yerde ekonomik üstünlüğün lafı bile edilemez. Asıl olan insanı mutlu etmek ve asırlara hükmedip insana hitap edecek kalıcı eserler bırakmaktır. İslam Medeniyeti tüm insanları kardeş bilir ve yeryüzünde barışı esas alır. Özünde egoizm /bencillik değil, digergamlık /başkasını düşünme vardır. "Yahudi-Hıristiyan Medeniyeti" olarak çerçevesizlenmeye çalışılan Batı Medeniyeti, diğer adıyla çağdaş medeniyet ise, evrensel olamamıştır. O medeniyette Tanrının yeri yoktur. Birey ve ekonomi, her şeyden önce gelir. "Çağdaş Dünya"nın da dün, yani aydınlanma çağı öncesinde olduğu gibi bugün de, hep görmezden geldiği İslam'ın insanlık anlayışından, eşyayı değerlendiriş biçiminden ve yeryüzüne yaymış olduğu medeniyetin izlerinden alacağı çok şey olduğu kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler: İslam, Medeniyet, İslam Medeniyeti, Çağdaş dünya, şehirli, bedevi.

ISLAMIC CIVILIZATION AND THE CONTEMPORARY WORLD

Abstract

This entire things in this universe were created for humankind. In Islamic Civilization, where mankind is the subject cannot be talked about the economic superiority. The point is to make people happy and to leave lasting works that will address to people by ruling over ages. Islamic civilization considers all the people as brothers and takes account peace as basis on earth. In its essence, there is altruism and thinking of someone instead of egoism/selfishness. Western Civilization that is worked to be framed as "Judeo-Christian Civilization", also known as the modern civilization, has not been universal. There has no place to God in Western civilization. The individual and the economy come before everything else. We think that "Contemporary World" will take many things from the human understanding of Islam, its consideration about objects, traces of civilization that is spread to the earth by Islam not only yesterday as in the age of enlightenment but also today.

Key Words: Islam, Civilization, Islamic Civilization, Modern world, the civilized, the Bedouin.

¹ Bu makale, 13-14 Ekim 2011 Tarihlerinde Dağistan Devlet Üniversitesinin Mohaçkale'de düzenlenmiş olduğu "İslam Medeniyeti ve Çağdaş Dünya" konulu sempozyumda, "İslam Medeniyeti Allah Merkezli İlk ve Tek Evrensel Medeniyet" adıyla tebliğ olarak sunulmuştur.

1. Giriş

İslam Medeniyeti Tanrı merkezli ve peygamberler vasıtasıyla kademe kademe inşa edilmiş bir medeniyettir. Bu yönüyle ilk, tek ve evrensel bir medeniyettir. Çünkü Tanrı, ilk insan Âdem'den itibaren insanları eşya hakkında bilgilendirmiş ve medeni olmanın gereklerini talim etmiştir. En son Peygamber Hz. Muhammed ile bu eğitim-öğretim programı Kur'an vasıtasıyla devam ettirilmek suretiyle İslam medeniyeti ortaya çıkmıştır. İslam Medeniyeti, beden ve ruh dengesini gözetir, bireysel hakları göz ardı etmez. Toplumun; özellikle zayıf ve kimsesiz insanların haklarının korunmasını ve adaleti esas alır. İslam, sadece inanç, tutum ve davranışlarda tezahür eden bir din değil, aynı zamanda sosyal hayatın farklı boyut ve veçhelerinde kurumsallaşarak belirginleşen kültürel bir sistemdir. Bu yüzden İslam'a girmek demek, sadece bir dine girmek değil; esasını adalet, barış, güzel ahlak, zarafet, estetik, yüksek duyarlılık ve kardeşliğin teşkil ettiği medenî bir hayat tarzını yaşamaya karar vermek ve bir nevi muahede yapmak demektir.

2. İslam

İslam, özü itibarıyla *iman, islam, ihsan; itkan* ve *en iyilerde yarışmayı* ifade eden seçkin ve İlahi bir dindir. "Bir müslümanın herhangi bir davranışı dış çizgileriyle dinimizin İslam boyutuna; o hareketi niçin yaptığı iman boyutuna; nasıl yaptığı ise ihsan boyutuna tekabül eder."² Meşhur Cibril hadisinde Hz. Muhammed ihsan'ı, "Allah'ı görüyor gibi iş yapmandır /kulluk, her ne kadar sen O'nu görmüyor olsan da O seni görmektedir!"³ bilinci ile davranmak olarak tanımlamıştır. Hiç şüphesiz bu bilinç mümini, yaptıklarında daha iyi ve daha sağlam yapma ilkesine götürecektir. Çünkü kulluk, İhsan'ın Kur'an'daki açılımını ifade eden "itkan" erdemini,⁴ "en iyilerde yarış"⁵ ilkesi de san'at ve zenaatında kemale, hatta mükemmelere erişme çabasını ifade eder. Çünkü "Allah yaptığı her şeyi itkan ile (mükemmel) yapar; yaptıklarını vaktinde, olması gerektiği biçimde güzel ve sağlam yapanları da sever."⁶ Bu yüzden O, her işte ihsanı emir ve tavsiye etmiştir ki⁷ müminin dünyası da güzel olsun ahireti de...

İslam, insanın, ruh ve bedeniyle birlikte hayatının her anını ve her alanını kuşatan bir dindir. Onda dini ve dünyevi, yahut maddi ve manevi şeklinde bir hayat ikilemi yoktur. Çünkü Allah her yerde hazır ve nazırdır ve her şey O'nun gözü önünde cereyan etmektedir... O sebeple iş, sanat ve üretimde dini ve dini olmayan ayırımı da yapılmaz. Çünkü İslam inanç sistemi, zihinsel bir dönüşümü sağlarken,

² Turan Koç, *İslam Estetiği*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2008, s.7.

³ Buhârî, *Sahih*, İman, 1.

⁴ İtgân; Mükemmellik, en iyi ve en sağlam yapma, vukuf. "Fi ğayeti'l-itgân": Mükemmel bir işçilikle, mükemmel bir şekilde...

⁵ "Baktığında dağları yerlerinde sabit sanırsın, oysa onlar bulutların yürüdüğü gibi yürümektedirler. İşte bu, yarattığı her şeyi itgân ile yaratan Allah'ın sanatıdır. Kuşkusuz O, yapmakta olduğunuz şeylerden haberdardır." (Neml, 27/88)

⁶ "Herkesin yöneldiği bir hedefi vardır. Siz hayırlarda (her şeyde en iyiye erişmekte) birbirinizle yarışın! ..." (Bakar, 2/148)

⁷ Ayet için bkz. Neml, 27/88.

⁸ Müslim, *Sahih*, Sayd, 57, H 1955; Ebu Davud, *Sünen*, Edahi, 11.

ibadet de şahsı büyük ölçüde belirlenmiş bir sosyal ilişki ve davranışlar sistemi içerisine sokar. İslam'daki her alanı kaplayan ibadet bilinci ise, kişileri ait oldukları topluluğa yüksek bir sadakat ve sorumlulukla bağlarken, dini mekânlar, grup duygusu ve bilincini sembolik etkinliklerle beslemiş olur. Kuşkusuz bütün bunlar dini mekânın dışında çeşitli sosyalleşme süreçlerinde gerçekleşen örf, adet ve görgü kuralları aracılığıyla yeme-içmeden, giyim-kuşam tarzlarına; konuşma ve selamlaşmadan ziyaret adabına kadar düşünce, davranış ve eylem kodlarını nakşeder.⁸ Velhasıl, "İslam'ın, sadece inanç, tutum ve davranışlarda tezahür eden bir din değil, aynı zamanda sosyal hayatın farklı boyut ve veçhelerinde kurumsallaşarak belirginleşen kültürel bir sistem olduğu da görülür."⁹

İslam, Allah katında geçerli ve vahye dayalı olan tek İlahi dindir.¹⁰ Bu dine girenlere "müslimin" adını veren de O'dur.¹¹

⁸ Bkz. Celaleddin Çelik, "Paradigmatik Bir Açıklama Kategorisi Olarak Medeniyet ve Medeniyet-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 21, sayı 1, yıl 2010, s. 65.

⁹ Çelik, *a.g.m.*, s. 61.

¹⁰ "Allah katında makbul din İslâm'dır!..." (Al-i İmran, 3/19); "Kim, İslâm'dan başka bir din edinir ve yaşarsa; ondan o din kabul edilmeyecek ve o kişi ahirette tamamen zarar edenlerden olacaktır!" (Al-i İmran, 3/85) Kur'an; özellikle de bu iki ayet çerçevesinde bakılıncı "üç semavi din" veya "üç ilahi din" söylemi ve inancı kesinlikle doğru değildir. Bu söylemin, Kur'an'ın muhtevasının bu açıdan iyi değerlendirilememesinden kaynaklandığı kanaatindeyiz. Çünkü alemlerin yaratıcısı Allah, tek "semavi din" diğer ifade ile "ilahi din" göndermiştir o da İslam'dır. O, hiçbir zaman Yahudilik ve Hıristiyanlık adıyla din göndermemiştir. Hem asılları itibariyle hem de sonradan kazandırılan durumları itibariyle Yahudilik ve Hıristiyanlık Tevrat'ın ve İncil'in esasını teşkil ettiği ilahi/semavi din değildir, olamaz da... Tarihte ilk defa adlandırıldıkları /dillendirildikleri günden itibaren Yahudilik ve Hıristiyanlı'ğa gelince; "Öyle anlaşılıyor ki İslâm Dini ve Medeniyetini kemale erdirmek üzere önce Yakup oğulları /İsrail oğulları seçildi. Onlar, çağdaşlarına tercih edildiler. Allah onlara özel ve sayısız nimetler ihсан etti. Seçtikleri tarihten itibaren tüm peygamberler ve yöneticiler hep onlardan oldu. Fakat bu soy, Allah'ın kendilerine affettiği bu değeri gerektiği ölçüde takdir edemedi. Lütfedilen nimetlere nankörlükle mukabele ettiler. Hz. Musa'ya bile iftira ettiler. O da: "Ya Rabbi! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına söz geçiremiyorum; artık benimle şu yoldan çıkmış kavmin arasını ayır!" diye dua etti. Rabb'i de "Peki böyleyse! Orası onlara kırk yıl haram kılınmıştır; onlar da çölde şaşkın şaşkın dolaşsınlar. Sakın ha, fasıklar topluluğuna üzülmel!" dedi..."(Maide, 5/25, 26) Hz. Musa'dan yaklaşık bir buçuk iki asır sonra, Yahuda'nın soyundan gelenler Yahudiler adıyla İsrail Oğullarından kendilerini ırk ve din olarak ayırdılar. İslam'dan saptıkları tarihten itibaren Allah'ın gönderdiği peygamberlerine hep karşı çıktılar, hatta bir kısmını öldürdüler... "İsrail" olarak da adlandırılan "Yakub'un 12 oğlundan 4. oğlunun adı Yuda veya Yahuda idi. Yehuda kabilesinin soy atası oldu..." (Ekrem Sarıkcıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Isparta, 2002, s. 250) Kabilenin soy atası Yahuda'dan dolayı bu dine Yahudilik adı verildi. "Yahdilik'te yüce bir tanrıya Yahova'ya ya da Yahve'ye inanç vardır. Ancak inanılan bu tanrı özelde Yahudî halkının tanrısı olarak kabul edilir; aynı şekilde Yahudiler de tanrının seçilmiş üstün halkı olarak görülür. Yahudilikte ırk temeline dayalı bir din anlayışı hâkimdir. Karâiler gibi bir iki marjinal mezhep dışında genellikle Yahudiliğin belli bir soya mahsus olduğuna inanılır." (Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, 1998, Ankara, s. 391) Yahudilikte din ile ırk iç içe girmiş, birini diğerinden ayırmak zorlaşmıştır. Onu en iyi, kutsal kitaplarında yer alan şu cümlele tarif etmektedir: 'İşte ayrıca oturan bir kavimdir ve milletler arasında sayılmayacaktır.' Kutsal kitaplarına dayanarak Yahudiler kendilerini dünya milletleri arasından seçilmiş kavim olarak görürler. Tanrı Sina'da bu kavmi kendine muhatap kılmış, onlarla ahitleşmiştir..." (G. Tümer, A. Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993, s. 176, 177) Yahudiler, Tanrı Yahova'nın kendileriyle özel ilişkide olduğunu ve soylarını kutsadığını iddia ettiler. Yahudiler bu inançları sebebiyle Hz. Musa'yı ve Harun'u takip eden Davud, Süleyman, Eyyüb, İlyas, Zekeriya, Yahya (as.) gibi peygamberlerin yolundan, dolayısıyla Allah katında geçerli tek din olan İslâm'dan saptılar ve

İslam, barış, huzur ve esenlik anlamına gelen “SLM” kökünden türetilmiştir. Tüm insanlara yol göstermek, rehberlik etmek ve sulh ve salah içerisinde mutlu bir hayat yaşamalarını sağlamak amacıyla gönderilmiştir. Asıl hedefi mümin, muttaki ve Allah katında değerli olan insanlara¹² her iki dünyada gerçek mutluluğu yaşatmaktır.

İslam Dini, Adem'den en son peygamber Hz. Muhammed'e kadar gelip geçen tüm peygamberlerin Allah'tan alıp insanlara tebliğ ettikleri vahyin öğretileriyle tuğla tuğla inşa edilerek tamamlanmış İlahi bir hayat nizamıdır.

İslam, din ve şeriatın oluşur. Siyasi, hukuki ve sosyal ilişkilerin tümünü kapsayan *şeriat* kısmı, peygamberlere, zamana ve şartlara göre değişkendir, fakat *din* kısmı asla değişmez; tüm peygamberlerin tebliğinde aynıdır.¹³

Din, *tevhid*, *güzel ahlak* ve *ibadetlerden* oluşan sacayağı üzerine oturur. Üçü de bir arada ve emredildiği gibi sağlam olmalıdır. Aksi halde yaşanan din, İslam olmaz! Zira tevhid güzel ahlakı, güzel ahlak da ibadetlerde ihsanı gerektirir Ahlakı güzel olmayanın dini de güzel olmaz, ibadetleri de...

Tevhid'den kastımız, akıl, irade, şuur ve ihlas sahibi bir bilinç ile kalpteki imanı şu ve benzeri sözlerle ikrar etmektir: Mülkün sahibi olan Allah'ım! Benim rabbim sensin! Senden başka ilah yoktur! Beni sen yarattın! Hayatı ve rızıkımı

ırkçılığı esas alıp yeni bir din ihdas ettiler. Allah'a oğul isnat ettiler ve Uzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu söylediler. (Bkz. Tevbe, 9/31) Allah'ın gönderdiği elçilere karşı çıktılar, onlarla savaştılar; birçok peygamberi konuşturmadılar, bir kısmını ise hunharca öldürdüler... Hz. Musa'nın ardından gelen bir dizi peygamberden sonra Tevrat'ta geleceği müjdelenen Hz. İsa Mesih elçi gönderildi. Yahudiler Hz. İsa'dan önce Zekeriya ve onun oğlu Yahya'yı (a.s.) öldürmüşlerdi. Allah İsa'ya Kitab'ı; Tevrat'ı ve İncil'i öğretti. Onun da tebliğ ettiği din, ataları İbrahim, İsmail, İshak, Yakub, Musa, Davud, Süleyman, Zekeriya ve Yahya (a.s.) gibi İslâm idi. Hz. İsa, atalarının yolunda olduğunu söylerken, kendinden sonra gelecek olup adı “Ahmed” olan en son peygamber Hz. Muhammed'i de müjdelemektedir. Yahudiler, atalarından bir kısmının Hz. Musa'ya yaptıkları kötülüklerin daha büyüğünü Hz. İsa'ya reva gördüler. İrkçi dinlerini/Yahudiliği tasdik etmediği, açıkça reddedip tevhide davet ettiği için onu çarmıha gerip öldürmeye kalkıştılar, ama Allah onlara bu fırsatı vermedi...(Bkz. Nisa, 4/157) İsrail oğullarından bir kısmı İsa'ya iman etmiş pek çoğu da onu inkâr etmişti. İsa, kendisinden sonrası için yazılı bir metin bırakmadı. İsa'nın ölümünden sonra onun havarileri ve onların yolunu takip eden Nasara ve/ya Nasraniler vasıtasıyla dilden dile tebliğ edilen İncil, çok sonra ve birden fazla yazar tarafından kaleme alındı. Fakat İsa'dan yaklaşık elli yıl sonra peygamberlerin yolundan sapan, Hz. İsa'yı rab olarak nitelendiren halka egemen bir topluluk/Kilise, teslis akidesini dinlerine esas edinin ona göre yeni yasalar düzenleyen “Hıristiyanlık” adında bir din ihdas ettiler. Bu din, Pavlos'un da katkılarıyla yeni bir inanç sistemini benimseyerek gittikçe aştından uzaklaşmaya başladı... (Bkz. M. Zeki Duman, *Beyanü'l-Hak /Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, Fecr Yayınevi, Ankara, 2008, III/580-584) “... Her sürenin/devrin bir kitabı vardır; Allah, dilediği kitabı yürürlükten kaldırır, dilediğini yürürlüğe koyar; zira “Ana Kitap” O'nun katındadır...” (Ra'd, 13/37-39)

¹¹ “Allah yolunda hakkıyla cihat edin! Sizi O seçti, dinde de üzerinize hiçbir güçlük yüklemeydi. Atanız İbrahim'in yoludur o! Daha önce size “Müslümanlar” adını O verdi ve bu Kur'an'da da sizi öyle isimlendirdi.” (Hac, 22/78)

¹² Resulüllah (s.a.v.) demiştir ki: “Allah katında adamlar iki kısım; ya mümindir, muttakidir, kerimdir veya facirdir, şakidir, mehindir /değersizdir.”(Beyhaki, Şu'abu'l-İman, (thk. Abdülbaki Abdulhamid Hamid) Hindistan, 2003, VII/127)

¹³ “Muhakkak ki Biz, Nuh'a ve ondan önceki peygamberlere vahy ettiğimiz gibi sana da vahy ettik; İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve onun soyundan gelen peygamberlere; İsa'ya, Eyyub'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahy etmiş, Davud'a Zebur'u vermiştik.” (Nisa, 4/163)

veren sensin! Beni öldürecek ve sonunda hesaba çekecek olan da sensin! Sen Rahman'sın ve merhametle muamele edensin! Ben de senin kulunum! Sana "bezm-i elest"¹⁴ verdiğim sözümde durmaktayım. Gücüm nispetince sadece sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dilerim...

Güzel Ahlak, Kur'an öğütlerini ve Resulullah'ın (s.a.v.) örnek ahlakını esas olarak tüm kötü huy ve alışkanlıklardan uzaklaştırıp insanı manen yücelten evrensel niteliklere sahip olmak ve erdemli temiz bir hayat yaşamaktır. Düşünerek hareket etmek, daima ölçülü davranmak ve hüsn-i hal sahibi olmak da güzel ahlakın vazgeçilmez ilkelerindedir.¹⁵

İbadetlerden maksat, imandan sonra namaz, oruç, hac, zekât, sadaka ve kurban gibi tayin edilen zaman ve belirlenen şartlarıyla birlikte yapılan itaatlerdir. Her peygamber sadece Allah'a kul olmaya davet eder, O'ndan başka tapılan ve kulluk edilen canlı-cansız tüm sahte ilahları reddeder. İslam'ın ibadetler kısmı da, tevhid ve güzel ahlak gibi, asla değişmez.

Namaz, Din'in direğidir; imandan sonra gelir ve Allah ile bağı/sıla devam ettirir ve kulluk bilincini ihsan derecesine yükseltir.

Oruç, kötülüklerle karşı bir kalkan ve aynı zamanda sabır eğitimidir; mümini tüm fenalıklardan uzaklaştırmak suretiyle insanlıkla ilgili vasıflarını korur.

Zekat ve sadakalar, başta akrabalar olmak üzere fakir, yoksul, yetim, yolcu ve bakıma muhtaç olan insanları görüp gözetmeyi hedef alır; böylece hem, hak sahiplerinin hakkı verildiği için malı temizler, hem de mümini mala düşkünlükten ve cimrilikten arındırıp yüceltir.

Hac, dünya Müslümanlarını bir araya getirip birbirlerini tanımalarını sağlar.¹⁶ Bu münasebetle ülkeler arasında siyasi, ticari, ekonomik... anlaşma ve dayanışmaların gerçekleştirilmesine vesile olur. İslam âleminin güç ve fikir birliği halinde varlıklarını korumalarına önemli katkıda bulunur.

Kurban, Allah için fedakarlık anlamına gelir. Sadece malın değil, gerektiği zaman evladın bile Allah yolunda feda edilebileceği örneğini (Halil İbrahim'i) hatırlatır. Ama insanın kurban edilmesine asla izin vermez...

3. Medeniyet

¹⁴ "Bezm-i elest"ten kastımız şu ayetlerde ifade edilen gerçektir: "*Hani Rabb'in, âdem oğullarının bellerinden zürriyetlerini/spermelerini alıp onları kendilerine şahit tutarak "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" demiş; onlar da "Evet, Sen bizim Rabb'imizsin; biz buna şahit olduk." Demişlerdi ya, Allah bunu, sırf hesap gününde "Bizim bundan haberimiz yoktu." demeyesiniz veya "Daha önce babalarımız ortak koşmuşlar, bizse onlardan sonra gelen bir kuşağız. Batıla yönlendirenler yüzünden şimdi Sen bizi helâk mi edeceksin!" demeyesiniz diye yaptı. Biz, belki dönerler diye ayetleri böyle açık açık dile getirmekteyiz.*" (A'raf, 7/172-174. Ayetin geniş açıklaması için bkz. M. Zeki Duman, *Beyanü'l-Flak*, I/351-353)

¹⁵ Hz. Muhammed demiştir ki, "Hüsn-i hal, teenni, iktisad; yani güzel bir görünüm, düşünerek hareket etmek ve ölçülü davranmak peygamberlerin ortak ahlakıdır." (Bkz: Tirmizi, *Birr ve Sıla*, bab 65, H 2010, IV/366)

¹⁶ "*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık; birbirinizi tanyasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Hiç şüphesiz, Allah katında en değerliniz, Allah'a karşı gelmekten en fazla sakınanınızdır/mutaktı olanınızdır! Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.*" (Hucurat, 49/13)

Medine, medenî, medeniyet kavramları, Arapçada bir yere yerleşmek, sürekli kalmak; yönetmek, itaat etmek gibi manalara gelen “m-d-n” kökünden türetilmişlerdir.¹⁷

Medine (ç. *medâin ve müdüin*), bâdiye'nin zıddıdır. *Bâdiye*, lügatte cana, mala ve çevreye arız olabilecek her türlü tehlikeye açık olan yer, mekân, çöl anlamındadır.¹⁸ *Medine*, şehir ve belde demektir. Genelde büyük yerleşim birimlerine *şehir*, küçüklerine *belde*, daha küçük olanlarına ise *karye* tabir edilir.

Medenî ise, sosyal ve siyasal içerikli bir kavramdır; bir şehre mensup olan, şehirlî; daha sonra da medenî bir hayat tarzını yaşayan insan anlamlarında kullanılmıştır. Yaşanan hayat tarzı, bilgi ve görgü seviyesi bakımından yüksek düzeyde olan şehirlîleri ifade eder. Arapçada *bedevî*'nin zıddı olan *hadari*, bir anlamda da bilgisiz, görgüsüz, vahşi olmayan; aksine eğitilmiş, edepli ve kibar; yani *medenî* insan demektir.

Medenî kavramının, en büyük yerleşim birimi anlamına gelen *şehir/medine* ile sıkı ilişkisi vardır. Haddizatında “Medeniyetin şehirle ilişkilendirilmesi, şehrin medeniyet mekânı olarak tanımlanması oldukça yaygın bir kabuldür. Bu anlamda medeniyet, insanın sosyal ilişkilerinde tezahür eden rasyonelliğin, pratik akılla hayvani yönlerinin denetlenmesi ve terbiye edilmesine kapıların açıldığı şehir hayatının bir neticesidir...”¹⁹

Hicaz bölgesinin önemli şehirlerinden biri olan *Medine*'nin adı “*Yesrib*” idi. *Yesrib*, *serebe* fiilindedir; yaptığı işi kötü ve çirkin buldu; dolayısıyla ayıpladı, kınadı, aşağıladı; aktı, sızdı, sıvışıp gitti gibi anlamlara gelmektedir; gerçeğin sanısı serab da aynı köktendir. Mekân için de benzeri anlamları çağrıştırdığı için Hz. Muhammed, Mekke'den *Medine*'ye hicret ettikten sonra “*Yesrib*” adını beğenmedi; sürekli yerleşim birimi, medeniyetin beşiği ve şehir anlamlarına gelen “*Medine*” adıyla değiştirdi. Zamanla bu şehir, İslam medeniyetinin dünyaya yayıldığı bir merkez oluverdi...

Medeniyet ise, sözlükte ve genel anlamıyla ‘terbiye, ahlakı güzelleştirme, zarafet, nezaket, edep-erkân öğretme’ gibi daha çok ahlaki tutum ve davranışlardaki gelişmeyi işaret etmektedir.²⁰ Nitekim medeniyet, Sosyal Bilimler Sözlüğü'nün “uygarlık” maddesinde şöyle tarif edilmiştir: “Medeniyet, değişik coğrafyalarda yaşayan insanların ürettikleri bilgi, teknoloji, yapı, kurum, inanç, sanat eseri vb. maddî-manevî ürünlerin belirli bir zaman dilimindeki genel adı.”²¹

¹⁷ İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem (Ö. 711/1311). *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1968, “mdn” mad.; Râğib, el-Huseyn b. Muhammed el-İsfehânî (Ö. 502/1108), *el-Müfredât fi Garibi'l-Kur'ân* (Neşre hazırlayan: Muhammed Ahmed Halefallah), Kahire, 1970, “mdn” mad.

¹⁸ Bkz. Râğib, *Müfredât*, “beda” mad.

¹⁹ Bkz. Çelik, *a.g.m.*, s. 54.

²⁰ Bkz. Çelik, *a.g.m.*, s. 54.

²¹ Ömer Demir / Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1993, s. 365.

Terim olarak da: “Bir topluluğun hayat tarzı, bilgi seviyesi, sanat gücü, maddi ve manevi varlığı ile ilgili vasıflarının bütünü; bir topluluğun bu bakımdan ileri bir seviyede olması halî; şehirlilik, yeni tabirle uygarlık anlamındadır.”²²

İbn Haldun’la birlikte, sosyopolitik durumu ve yapıyı, aynı zamanda bedevilik medenilik durumu ifade etmek üzere *umran* sözcüğü İslami terminolojiye girmiştir.²³ Buna karşılık Batı dillerinde *civilization* tabiri, ilk defa 1757 yılında Fransa’da kullanılmış²⁴ ve Batılı bir hayat tarzını benimseme olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Almanca’da, bu anlamda *kültür* kavramı kullanılmaktadır. Fakat bunlardan herhangi birisinin İslam’daki medeniyet kavramının tam karşılığı olduğu söylenemez.²⁵

Biz, yapılan pek çok tarifi de göz önünde bulundurarak medeniyeti şöyle tarif edebiliriz: Şehirde oturma bile, insana medeni olma kimlik ve kişiliğini kazandıran, kontrollü ve seviyeli bir hayat tarzını ve eğitim düzeyini ifade eden siyasal, sosyal, kurumsal, entelektüel, teknik ve ekonomik değerler bütününe ve gelişmişlik düzeyine verilen ad. *Medeni* için de, şehir eğitim, öğretim ve terbiyesini özümsemiş ve şehir hayatının tüm değer ve donanımlarını içselleştirmiş ahlak ve adab sahibi kişi, olarak tanımlanabilir..

Farabi, İbn Sina, İbni Rüşd ve İbn Haldun gibi mütefekkirlerimizin de söyledikleri gibi “*el-İnsan medeniyîm bi’t-tab’/İnsan, tabiatı gereği medenî bir varlıktır.*”²⁶ Dolayısıyla toplumsal yaşama kesin olarak ihtiyacı vardır. Çünkü hiçbir insan tek başına yiyecek, içecek ve giyeceklerini temin edemez, güvenliğini sağlayamaz ve hemcinsleriyle ünsiyetsiz yaşayamaz. Dolayısıyla “tek başına karşılayamayacağı ihtiyaçlarını, dayanışma, yardımlaşma ve iş bölümü çerçevesinde gidermesi ve kendi türüne özgü yetkinliklere ulaşması için toplumsal (ictimâî) bir hayat oluşturmak zorundadır.”²⁷ Zaten “İslam fitratı”²⁸ ve İslam

²² Bkz. Ferit Develilioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2003, “Medeniyet” mad.; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul, 1994, “Medeniyet” mad.

²³ İlhan Kutluer, “Medeniyet”, *DİA*, XXVIII/296.

²⁴ Tahsin Görgün, “Medeniyet”, *DİA*, XXVIII/298.

²⁵ Çünkü Almancada *kültür*, düşünsel, bilimsel ve sanatsal değerleri anlatırken; Fransızcada *civilization*, hem siyasi, ekonomik ve teknik gelişmişlik düzeyini ifade eder, hem de “zaman içerisinde sömürgeci politikaları meşrulaştırmaya dönük bir işlevsellik ihtiva” (Çelik, *a.g.m.*, s. 54) eder. Bunların hiçbirisinde medeniyet, din ile doğrudan doğruya etkileşim içerisinde değildir.

²⁶ Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime*, (neşre hazırlayan: Ali Abdülvahid el-Vafi) Kahire, 1401 h., I/337 (Recep Şentürk, “Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni İçin Yeniden İbn Haldun?” Adlı makaleden naklen), *İslami Araştırmalar Dergisi*, İbn Haldun Özel Sayısı, Sayı 16, yıl 2006, s.100.

²⁷ İlhan Kutluer, “Medeniyet”, *DİA*, XXVIII/296.

²⁸ İnsanlar, birbirlerine hizmet etsinler diye rızık bakımından birbirlerine muhtaç yaratılmışlardır: “Peki, Rabb’inin rahmetini taksim etmek onlara mı kalmış? Oysa onların dünya hayatındaki mâişetlerini bile Biz taksim etmiş; birbirlerini işlerinde çalıştırsınlar diye bir kısmını, rızık bakımından diğerlerinden üstün tutmuşuz! Rabb’inin rahmeti, onların biriktirdikleri şeylerden elbette daha iyidir! (Zuhuruf, 43/32); Hz. Peygamber demiştir ki: “Her doğan fitrat (İslam) üzere doğar; sonradan annesi ve babası onu ya Yahudi veya Hıristiyan ya da Mecusi yapar.” (Buharî, Cenaiz, 80, 93; Müslim, Kadir, 22)

Dininin doğası²⁹ da onun böyle bir hayat tarzını yaşamayı gerekli kılmaktadır. O sebeple insan, ister köyde, ister beldede, ister şehirde yaşasın; mutlaka dayanışma ve bilişim içerisinde toplum hayatı yaşamak durumundadır. Dolayısıyla insanlar Arapçada *bedevî* ve *hadarî*, Türkçede *köylü* ve *şehirli*, genelde ise *medenî* ve *gayr-ı medenî* şeklinde, yerleştikleri mekânlara göre nitelendirilmekten kurtulamazlar.

Bedevî, köyde veya çölde yaşayan ve yaşadığı o ortama göre kendini hazırlayan karakteri ona göre oluşan insandır. Badiyede /çölde yaşamak, sosyal bilimcilerin dediği gibi, vahşete; vahşi doğanın veya eşkiyanın saldırısına açık olmak demektir. Vahşet ve korku, bu insanların her an yaşabilecekleri ve mutlaka tedbir almalarını gerektiren bir gerçektir. Dağlık alanda yaşayanlar da böyledirler... O sebeple Coğrafi ve sosyal şartlar, kişileri mecbur oldukları doğaya göre yaşamaya zorlamakta ve karakterleri de ona göre oluşmaktadır. Zira orada bedevilik esastır ve hayatın sürekliliği için çölün yasaları geçerlidir.

Şehirli ise, insana huzur, sükûn, refah ve mutluluğu sağlayacak yasaların bulunduğu bir ortamda yaşamaktadır. Uymak zorunda olduğu kanunlar, adetler, gelenekler, adâb ve erkân insanı medenî, (öz Türkçeyle uygar) bir hayat yaşamaya mecbur eder.

Ancak şunu da söylemeliyiz ki, medeniyeti salt şehre ve şehirlilere özgü bir olgu olarak tanıtmak da yanlıştır. Zira bir ölçüye kadar sürekli konar-göçerler hariç, olumsuz hayat şartlarına rağmen şehir dışında yaşayan insanlar da İslami eğitim, öğretim ve yönetime tabi tutuldukları zaman - ki bu mutlaka gereklidir - medenî vasfını ve karakterini kazanabilirler. İman, ahlak, sosyal ilişkilerde adalet ve adâb-ı muaşeret, sadece şehirde veya beldede oturma şartına bağlı değildir. İslam'ın hedefi tüm insanlardır... "Çölde veya bir dağ başında yaşayarak da iyi bir Müslüman olmak mümkündür."³⁰ Bu yüzden nice şehirli vardır ki, belli bir eğitim ve öğretim sürecini yaşamamış ve insani terbiyeyi almamışsa, öylelerine şehirli demek bile mümkün değildir. Köy hayatına rağmen eğitilmiş, görgülü, edepli ve kibar nice hanımefendiler ve beyefendilerin mevcudiyeti de inkâr edilemez bir gerçektir. İslam için söz konusu olacaksa, ancak şehirli-köylü veya sınıf üstünlüğünden değil eğitim ve terbiye üstünlüğünden söz edilebilir.

4. İslam Medeniyetinin Bazı Temel Özellikleri

Öncelikle belirtmeliyiz ki, her medeniyetin dinle bir biçimde ilişkisi mutlaka vardır. İslam Medeniyetinde ise, temel kaynak Kur'an ve Sünnettir. Daha sonra bu dine mensup ilim, sanat ve teknik adamlarının buluş ve ürettikleri gelir. İslam medeniyetinin özünü ve esasını din teşkil eder. Yukarıda da söylediğimiz gibi, İslam Dini insan hayatının tamamını kuşatır. İlim ve hikmet, dolayısıyla teknoloji insanlığın ortak malıdır; nerede bulunursa alınır, ama İslam'ın özüne ve esaslarına aykırı olarak kullanılamaz!! Tüm fikir ve sanat etkinlikleri, İslam medeniyetinin manevi ilkelerine bağlılık içerisinde olmalı ve o ruh ile icra edilmelidir... İşte, özet

²⁹ Hz. Peygamber demiştir ki, "Başkalarıyla ülfet kurmayan ve kendisiyle de ülfet kurulmayan müminde hayır yoktur." (Ahmed, II/400, V/335)

³⁰ Turan Koç, *İslam Estetiği*, s.30.

halinde belirlediğimiz bu esaslar çerçevesinde denilebilir ki, Din olarak İslam ile medeniyet olarak İslam arasında ince bir fark bulunmakla birlikte, ikisini birbirinden ayrı düşünmek, bizce mümkün değildir. Şimdi de İslam medeniyetinin temel Özelliklerine geçebiliriz.

5. İslâm Medeniyeti Allah Merkezlidir

Çağdaş Batı Medeniyeti, insanı merkeze alıp ona dayandırdığı için Tanrı, din ve mâbed hayatın dışındadır ve bireyselliğe ve ekonomiye bunların hiç birinin müdahale etmeleri asla söz konusu değildir! İslâm'da ve İslam medeniyetinde ise Allah merkezdedir, din ve camiler hayat ile iç içedirler. Bazı tasavvufi düşünce ve yaklaşım tarzları hariç tutulacak olursa, ne ticaret mabedin yolunu keser, ne de ibadet alış-verişe mani olur! İkisi birbirinin adeta mütemmimi durumundadır.³¹ Çünkü âlemleri yaratan Allah'tır. Yaratılışın sebebi ise insandır... Yaratılmışlar içerisinde en değerli varlık da insandan başkası değildir! Ahsen-i takvim üzere yaratılmış ve yaratılmışların birçoğundan üstün tutulmuştur. Hz. Muhammed'in ifadesiyle, "eşref-i mahlukat"tır. Allah onu özgür yaratmıştır. Başta hayat hakkı olmak üzere, aklını, fikrini, malını, dinini, neslini ve onurunu dokunulmaz kılmıştır. Hanefi fukahası "İsmet âdemiyetten gelir" derler. Yani dokunulmazlık, insan olmanın doğal sonucudur. İslami literatürde "zaruriyyât-ı diniyye" olarak adlandırılan bu dokunulmaz hak ve özgürlükler "evrensel planda insan ilişkilerini düzenleyen aksiyomatik, yani herkesin tartışmasız kabul ettiği ilkelerdir."³² Bu ilkeler, "Bir yandan farklı kültürel kimlikleri korurken, diğer yandan onların bir arada yaşamalarını mümkün kılacak ortak normatif zemini inşa etmiştir."³³ O sebeple insanlar temel haklarına sahip ve özgür olarak bir arada yaşamalıdır; bir başka insana veya eşyaya kul-köle olmak insan haysiyetine yakışmaz!!

Allah'tan ruh taşıyan ve halifesi olarak O'nun adına yeryüzünde emaneti yüklenen varlık türü insandır. Bu üstünlüğü ve şerefi sebebiyle onun Allah'tan başka kulluk edeceği ve önünde eğileceği hiçbir varlık yoktur. Aksine her şey ondan küçük ve onun altındadır. O âlemlerin özü/zübdesi, mükevvenatın gözbebeğidir.³⁴ Dolayısıyla kâinatın merkezinde insan, müminin gönlünde ve hayatının merkezinde ise Yüce Rabbi vardır.

Bu demektir ki, evrendeki her şey insan için, insan ise yüce Rabbi Allah için yaratılmıştır. O, sadece yaratıcısına kulluk göreviyle yükümlüdür. O'ndan başkasına kulluk, insanlık vasfında düşüklük anlamına gelir; hatta o vasfı tamamen

³¹ "Allah, bazı evlerin yükseltilmesine ve orada isminin zikredilmesine izin vermiştir. Bir kısım insanlar orada sabah akşam O'nu tesbih ederler. Onlar, ticaretin ve alışverişin kendilerini Allah'ı zikretmekten, namazı ikame edip zekâtı vermekten alıkoyamadığı "er" kişilerdir. Çünkü onlar, kalplerin ve gözlerin dehşetten firıl firıl döneceği bir günden korkmaktadırlar! O nedenle Allah, onları yaptıklarının en güzeliyle mükâfatlandıracak ve lütfundan onlara fazlasıyla verecektir. Allah dilediği kimseleri hesapsız olarak rızıklandırır." (Nur, 24/36-38)

³² Bkz. Şentürk, a.g.m., s. 97.

³³ Bkz. Şentürk, a.g.m., s.97.

³⁴ Hz. Ali'nin bu konudaki veciz bir sözünü Şeyh Galib mısra halinde şöyle ifade etmiştir: "Hoşça bak zatına ki, zübde-i alemsin sen! /Merdum ü dide-i ekvan olan Ademsin sen!"

kaybetmektir de denilebilir.³⁵ İşte bu yüzden İslam Dinine ilk adımı atan kimse, “kelime-i tevhid”/“Allah’tan başka ilah yoktur” ilkesi ile O’nun dışındaki kulu ve kölesi olunan tüm sahte ilahları bir kalemde silip atmış olur. “La ilahe illallah!” diyen her mümin, böylece – en azından tüm hakları gasp edilmiş olsa bile, kendi zihin dünyasında - hürriyetini ilan etmiş demektir. O kişi, her an ve her yerde Allah’ın kendisiyle beraber olduğunun bilincindedir. Bu bilinç, onun hayatını kısıtlamaz, aksine gücüne güç katar ve ufuklarını daha da genişletir. Çünkü Rabbi, her an ve her yerde onunla beraberdir... Bu yüzden mümin, söyleyeceği her söz, yapacağı her iş ve gerçekleştireceği her davranışta Allah’ı yanı başında bilir. O’nun, yapacağı işi vaktinde ve olması gerektiği biçimde sağlam ve güzel yapanları /mutğının sevdiğinin bilgi ve bilincindedir. O’na olan sevgisini, saygısını ve bağlılığını mutlaka ortaya koyacağı eserine yansır. Müslüman aydınların, musiki, şiir, edebiyat, sanat, mimari ve benzeri tüm eser ve eylemlerinde bu imanın gücü, ruhu ve rehberliği mutlaka vardır. Nitekim Nuh’un (as.) yaptığı gemi, Allah’ın vahyi ve direktifleriyle vücut bulmamış mıdır? Batının hayranlık izlediği Kurtuba sarayı böyle bir inancın eseri değil midir? Mimar Sinan’ın inşa ettiği camiler; özellikle Selimiye bu imanı ve ruhu yansıtmıyor mu?

6. İslam Medeniyeti Evrenseldir

Günümüzde kadim medeniyetlerle birlikte çağdaş Batı medeniyetinden söz edilmektedir. Kadim medeniyetlerle, genelde Eski Hind Medeniyeti, Eski Mısır ve Yunan Medeniyetleri gibi çok eski medeniyetler kast edilir. Çağdaş medeniyetle de, yaklaşık M. S. 1600-1700’lü yıllardan itibaren başlatılan aydınlanma çağı ve gelişen süreçte ortaya çıkan Batı Medeniyeti murat edilir. Bu süreçte, gelişmekte olan bilgi ve teknoloji ile birlikte insanın ön plana çıkartılması ve Orta Çağa hâkim olan Tanrıya, dine; dolayısıyla bu ikisinin yeryüzündeki gölgesi adıyla egemenliğini kabul ettirmiş olan Kiliseye karşı büyük bir zafer kazanılmıştır... Bu, Hıristiyan Batılının bakışına göre ve bir yönüyle de sağlıklı bir bakış açısıdır. Ancak İslam dinine ve Tanrı anlayışına da aynı gözle bakıldığı için sağlıklı ve kompleksli bir bakış açısı olmaktan kurtulamamaktadır. Oysa onun karşı çıktığı din, Kur’an’ın da hiçbir zaman tasvip etmediği Hıristiyanlık (belki Yahudilik); Tanrı, teslis akidesiyle ifade edilen üçlü ilah; mabed ise o çağlarda akla ve bilime söz hakkı tanımayan ve bir takım dogmalarıyla meşhur kilisedir. Oysa İslam, aklı, irfanı /tefekürü, hikmeti, ilmi ve “bilimi” önceleyip teşvik eden, Allah’tan başka hükümler tanımayan, Peygamberini ise, Allah’tan vahiy almaktan başka hiçbir ayrıcalığı bulunmayan bir kul ve elçi olarak tanıtan Hak /gerçek bir dindir. Onda üzerinde düşünülmesi ve tartışılması yasak olan hiç bir ayet, körü körüne inanılması gereken hiçbir dogma bulunmamaktadır. Yüce Allah Kur’an’da kendisinin sorgulanmasında bile bir beis görmemektedir,³⁶ ayetlerine sistematik

³⁵ “Andolsun ki Biz, cinlerden ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmaktayız; çünkü onların kalpleri/akılları var anlamazlar, gözleri var görmezler; kulakları var işitmezler. Onlar hayvanlar gibidir; hatta onlardan daha da aşağıdırlar! Böyleleri dünya hayatını gafletle geçiren kimselerdir.” (A’raf, 7/179)

³⁶ Nuh (a.s.), gemiye binmeyen oğlu sularda gark olup giderken Rabbine şöyle itirazda bulunmuştu: “Nuh, Rabb’ine sesti: “Rabb’im! Kuşkusuz, oğlum da benim ailemdendir. Biliyorum ki Senin

eleştiri ile yaklaşılmasını kendisi isterken³⁷ Elçisi ve ona tabi olanlar da davet ettikleri her şeye, mutlaka basiret üzere çağırmışlardır;³⁸ körtü körtüne inanmayı geçerli bir iman bile saymazlar. O sebeple İslam dini, pek çok Batılının yaptığı gibi, Hıristiyanlık, Yahudilik vb. diğer dinlerle aynı kefeye konulacak bir din değildir. Dinden kaynaklanan İslam medeniyeti de öyle...

Bize göre geçerliliği tartışılır kimi kaynaklarda, ilk insan, ilkel insan olarak tanıtılır. Bu kaynaklara göre başlangıçta, insan çırılçıplak olarak vahşi doğada, gayr-ı medeni bir hayat yaşamakta idi. Ancak tesadüfler ve tecrübe sonucu bulunduğu araç ve gereçler ile zamanla gelişme ve medenileşme sürecine girmiştir... Oysa tarihi araştırmalar ve yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular bu savı asla doğrulamamaktadırlar. Bulgular, daha eski medenî toplumlardan ve bunlara ait oldukça güçlü teknoloji ve sanat eserlerinden söz etmektedirler.

Allah Teala Kur'an-ı Kerim'inde de bu medeniyetlere ve eserlerine dikkat çekmekte; onların kendi dönemlerindeki insanlardan daha güçlü ve eserleri bakımından daha teknik ve sağlam olduklarını söylemektedir. Bir kısım teknik ve eserlerin icat ve inşasının peygamberler vasıtasıyla ve vahyin yol göstermesiyle olduğunu da haber vermektedir. Mesela; ilk insan ilk peygamberdir. İlk peygamber kendisine Allah'ın öğrettiği isimler ve vahiy ile çağdaşlarına eşyayı tanıtmış ve onlardan ihtiyaç duyulanları kullanmak suretiyle insanlık âleminde medeniyet binasının inşasını başlatmıştır. Sözün gelişi, Adem ile Havva; yasak meyveden tadınca, ayıp yerlerinin farkına vardılar ve insan olduklarının bilinci ile derhal örtünme çabası içerisine girdiler... Yine Adem'in iki oğlundan Kabil, Habil'i öldürünce cesedi ne yapacağını bilemedi. Allah tarafından gönderilen ve onun gözünün önünde dövüşen iki kargaya baktı; düşmanını öldüren karganın, toprağı eşeleyerek cesedi gömdüğünü görünce kendisinin de cesedi gömmesi gerektiğini düşünerek onu açıkta bırakmayıp toprağa gömdü. Bu hadiseler ilk insanların ilkel olmadıklarının birer delilidir.

---

vaadin haktır ve Sen hüküm verenlerin en üstünüsün?" Allah: "Nuh! O senin aileden değildir; kuşkusuz o bir amelin salih olmayan ürünüdür. O hâlde bilgin olmayan şeyi Benden isteme! Sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim!" dedi." (Hud, 11/45, 46) Hz. Musa'nın itirazı: "Musa, tayin ettiğimiz yere/Tur'a çıkarmak üzere kavminden yetmiş kişi seçip getirmişti. Onları, ansızın bir sarsıntı/deprem yakalayınca Musa, "Ey Rabb'im! Eğer Sen isteseydin bunları da beni de daha önce yok ederdin... Şimdi aramızdan beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helâk mi edeceksin? Bu, Senin onları imtihanından başka bir şey değildi. Bununla dilediğini sapıklukta bırakır, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin; şimdi bizi bağışla, bize merhamet et. Sen bağışlayanların en iyisisin." (A'raf, 7/155)

³⁷ "Yoksa onlar, yerden bir takım tanrılar edindiler de onlar mı ölüleri tekrar dirilteceklermiş! Eğer göklerde ve yerde Allah'tan başka tanrılar olsaydı, her ikisi de mutlaka fesada uğurardı! Muhakkak ki Arş'ın sahibi Allah onların niteledikleri şeylerden çok yücedir!" (Enbiya, 21/21, 22) "Yedi göğü tabakalar hâlinde yaratan O'dur!"³⁷ Sen, Rahman'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin! Gözünü çevir de bak, bir çatlak görüyor musun? 4. Sonra, gözünü ikinci defa çevir... İmkânı yok, göremezsin! Sonuçta gözün sana umudunu kesmiş, eli boş, üstelik yorgun ve bitkin hâlde dönecektir." (Mülk, 67/3, 4)

³⁸ "De ki "İşte, benim yolum budur; ben ve bana tabi olanlar Allah'a basiret üzere çağırılmaktayız. Allah'ı tenzih ederim, ben Allah'a ortak koşanlardan değilim!" (Yusuf, 12/108.)

Daha sonra kavimler ortaya çıkıp sayıları arttıkça art arda gelen peygamberler medeniyet sürecini devam ettirmişlerdir. Mesela Kur'an'da adı geçen sayılı birkaç peygamberden biri olan İdris'e (a.s.) düzenli bir elbise biçme ve dikme tekniği öğretilmiştir. Nuh'a (a.s.) vahyin gözetimi ve direktifleri altında gemi yaptırılmış, Davud'a (a.s.) zırh yapma sanatı öğretilmiş, Süleyman (a.s.) vasıtasıyla mükemmel saraylar, heykeller, ihtiyaca göre bakırdan kap-kacak yapımı ile birlikte gemicilik sanatı verilmiştir... Anlaşıyor ki, Yüce Allah, her topluma gönderdiği ve sayıları yüz; hatta iki yüz binlerle ifade edilen peygamberler vasıtasıyla insanlara medeniyetin umdelerini teker teker öğretmiş ve en son peygamber Hz. Muhammed ile de bu inşayı; siyasi, hukuki, ahlaki ve sosyal planda tamamlamıştır. Allah'ın en son elçisi diyor ki; "Adem'den itibaren üst üste konulan tuğlalarla inşa işi devam etmiş ve bir tuğlalık boş yer kalmıştı, o tuğlayı da ben yerine koyarak binayı tamamladım."³⁹

Bu açıklamalardan anlıyoruz ki, peygamberler Allah'tan aldıkları vahiy ve direktifler ile medeniyetin öncülüğünü yapmışlar ve insanlara yol göstermişlerdir. Bu yüzden, 'ilk insan ilkel insandı' sözü, tarihin başlangıcından itibaren tüm insanları kaplayan genel ve doğru bir söz olamaz! Yine bu açıklamalara ve günümüzde ortaya çıkan arkeolojik verilere dayanarak diyebiliriz ki, İslam medeniyeti insanlığın tarihi kadar eski ve ilk; insanlık aleminin tamamını kuşattığı ve gelecek asırlara hitap ettiği için evrensel ve erdemli bir medeniyettir... "Erdemli Bir Medeniyet." Çünkü bu medeniyeti başlatıp geliştirenler, insanların en seçkini (*mustafa*) nitelikleriyle peygamberlerdir...

Batı'da "Muallim-i Sani" olarak tanınan "Farabi'nin siyaset felsefesinde, (medeniyetin beşiği sayılan) medine (*şehir*), söz konusu yetkinlik ve iyiliklerin gerçekleştiği en küçük organik toplumsal yapı olarak ele alınırken bu toplumu oluşturan fertlerin sahip oldukları dünya görüşü, mutluluk ve erdem fikri medinenin değerler sistemini meydana getirir. Bu değerler sistemi metafizikten kozmolojiye, kozmolojiden ahlak ve siyasete uzanan görüş ve uygulamaların yönlendirici ilkesini oluşturur. Aynı bağlamda Farabi dikkatini özellikle medinenin kurucu başkanı (*er-reisü'l-evvel*) üzerinde yoğunlaştırır. Eğer bir şehrin ahali tarafından benimsenen ve kuşaklar boyu izlenen dünya görüşü vahiy alan bir kurucu başkan tarafından şekillendirilmişse bu şehir erdemli şehir (*el-medinetü'l-fazıla*) adını alacaktır..."⁴⁰

İslam medeniyeti, temelde insanın huzur ve mutluluğunu hedef alan ve tüm insanlar için inşa edilmiş ilk ve tek evrensel medeniyettir. Zira bu medeniyet, Allah'ı merkeze alan ve "İnsanı"ı yücelten; aynı zamanda ırk, renk, cins, toplum... ayırımı gözetmeksizin diğerlerine de hayat hakkı tanıyan ve onlarla barışa dayalı ilişkiler geliştiren açık bir medeniyettir.

³⁹ Hadisin tamamı şöyledir: "Ben ve benden önceki nebiler, tıpkı bir bina inşa edip de bir cephede bir tek kerpiç konacak yeri hariç, binayı tamamlayan ve tezyin eden şahıs gibiyiz; insanlar o mescidin etrafında dolaşüyor ve güzelliğine hayran kalarak, keşke şu boşluk da tamamlansaydı, deyip duruyorlardı. İşte ben, peygamberlerin sonuncusu olarak o bir kerpicini yerine koyarak İslam inşasını tamamlayan kişiyim." (Buhari, Menakıb, 18)

⁴⁰ Farabi, *el-Medinetü'l-Fazıla*, s. 125, 127, 131 vd.) Kutluer, "Medeniyet", DİA, C. XXVIII, s. 296-297'den naklen.

“Açık Bir Medeniyet.” Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v.), Medine’ye hicret eder etmez, orada yerleşik olan ve kendi peygamberliğini inkar eden Yahudi, Hıristiyan ve müşriklere de hayat hakkı tanıyarak onlarla “Medine Vesikası”nı imzalamıştır.

Necran’dan Medineye gelen otuz kişilik bir Hıristiyan heyetine mescidini göstererek, “Buyurun burada inancınıza göre ibadetinizi yapabilirsiniz”, demiştir.

Keza veda haccı esnasında irad ettiği hutbesinde, insan haklarına vurgu yaparak tüm insanların kardeş olduklarını; soy, cins ve ırklar arasında takvadan başka hiçbir üstünlüğün olmadığını, ayrıca bütün insanların hayat, mal ve ırzlarının (onur, aile ve namus) dokunulmaz olduğunu açıkça ilan etmiştir.

Egemenliği altına aldığı bölgede anlaşma yaptığı tüm gayr-ı müslim toplumların, bağlı buldukları İslam toplumuna karşı vatandaşlık görevlerini yerine getirdikleri sürece tüm temel hakları koruma altında olarak kendi dinlerini yaşamakta serbest olduklarını söylemiştir.

Aynı şekilde Hz. Ömer Kudüs’ü fethettiği zaman, orada yaşamakta olan gayr-ı müslimlerin kendi vatanlarında, dinlerini, özgür bir biçimde yaşayabileceklerini ilan etmiştir.

Fatih Sultan Mehmet İstanbul’un Ortodoks Hıristiyanların merkezi olarak devam etmesini istemiştir. Bu yüzden Patrikhane halen İstanbul’da ve Ortodoksların temsilcisi olarak mevcudiyetini sürdürmektedir.

Sultan II. Beyazıt, Endülüs Emevi Devletinin yıkılmasından sonra devleti ele geçiren Katolik otorite tarafından, dinlerinden dönmek istemedikleri için toplu halde katledileceklerini bilen ve gidecek hiç bir yer bulamayan Yahudi toplumunu 1492 yılında kendi ülkesine davet etmiştir. Bugün Türkiye’de mevcut olan 500. Yıl vakfı bu tarihi ve insani gerçeğin ifadesidir.

Günümüz İstanbul’unda, Osmanlı döneminde yapılp da halen ayakta olan Daru’l-Aceze’de (düşkünler yurdu) barınanların ibadetlerini yapabilmeleri için cami, kilise ve havra, üçü bir arada ve aynı mekanda bulunmaktadır...

Mekke sınırlarını da aşarak tüm insanlık âlemini aydınlatan İslam’ın yetiştirmiş olduğu alimler, edibler, şairler, mütefekkirler, filozoflar kendi çevrelerini aydınlatmakla kalmamış, çağlar ötesine ışık tutmuşlardır. Mesela sayıları binlerle ifade edilebilen Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam alimleri bir tarafa; el-Kindi, Farabi, İbni Rüşd, İbn Sina, İmam Gazali gibi filozoflar felsefe boyutunda; Ahmed Yeseviler, Yunus Emreler, Mevlanalar, Hacı Bektaş-ı Veli ve Bediüzzaman Said-i Nursi gibi mütefekkirler düşünce boyutunda ve daha niceleri kendi alanlarında insanlık âlemine ışık olmuşlardır. Batı’da Aydınlanma Çağı’nın başlatılmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Her birinin Batı üniversitelerinde ders olarak okutulması ve Paris’deki La Bibliotheque d’Avicenna örneğinde olduğu gibi, bir kısmının adına kütüphaneler kurulması bu fikri desteklemektedir. Nitekim denilmiştir ki, yarattığı şehir kültürü içinde Kurtuba, sadece bilim ve teknoloji alanında değil yaşama biçimi ve kültürüyle de Avrupa’nın ilgi ve hayranlıkla izlediği bir medeniyet göstergesi olmuştur. Felsefi düşüncenin o

dönemdeki üstadı İbn Rüşd'ün, Avrupa'nın bütün öğretim merkezlerini derinden etkilemesine bakılırsa İslam Meeniyeti'nin Rönesans üzerindeki uyandırdığı etkinin rolü asla küçümsenemez.”

Modern dünya, diğer bir adıyla çağdaş zihniyet, moderniteyi, bundan üç-dört yüzyıl öncesine uzanabilen aydınlanma sürecinin bir sonucu olan pozitivizmle başlatır. Toplumların pozitivizmle birlikte aydınlanma sürecine girdiğini söyler. Ondan öncesini Orta Çağ adıyla karanlık çağ olarak nitelendirir. Bu düşünce, bir kısım gerçekçi düşünürleri hariç, İslam Dinini hiç tanımayan veya yanlış tanıyan kimselere ait olup hüsn-i kuruntudan ve büyüklük psikozundan başka bir şey değildir. Oysa peygamberlerin öncülük ettiği vahyin rehberliğine kulak vermeyen ve çoğunlukta olan insanların yaşadıkları karanlık çağ M. S. 610 yılından itibaren İslam güneşi ile yeniden aydınlanmaya başlamış ve 622 yılında Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye Hicreti ile tüm dünyayı aydınlatma sürecine girmiş ve az önce bir kısmını hatırlatmaya çalıştığımız gelişmeleri sağlamıştır. Dolayısıyla Batının karanlık olarak nitelendirdiği Orta Çağı, İslam Dünyası için de karanlık çağ olarak nitelendirmek Güneşi balçıkla sıvamaya çalışmak kadar abestir. Farabiler, İbn Sinalar ve İbn Rüşdleri... görmezlikten gelmek demektir... Batı yakın zamana kadar Orta Çağ karanlığında zulüm ile yaşarken İslam bilim, sanat ve fikir adamları, asırlardan beri “İlk ve Tek Evrensel Medeniyet” olan İslam Medeniyetiyle insanlık âlemine, daha sonra da batı'ya gerçek insanlığın ne olduğunu öğretmekle meşguldü...

7. İslam Medeniyeti Yaratılış İtibariyle Bütün İnsanları Eşit Görür ve Barışı Esas Alır

Kur'an-ı Kerim'in beşinci suresi şöyle başlar: “*Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan; ondan eşini var eden ve bu ikisinden de pek çok erkekler ve kadınlar vücuda getiren Rabbiniz'e karşı gelmekten sakının!*...”⁴¹

Hucurat suresinin 13. ayetinde ise aynı konu şöyle vurgulanmıştır: “*Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık; birbirinizi tanıyasınız diye milletlere ve kabilelere ayırdık. Hiç şüphesiz, Allah katında en değerliniz, Allah'a karşı gelmekten en fazla sakananınızdır/muttakî olanınızdır! Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.*”⁴²

Bu ayetler, Allah'ın kudretinin delili mesabesindeki ırk, renk, cins, dil farklılığına rağmen bütün insanların aynı kökten geldiklerine; insan olarak ortak niteliklere sahip olduklarına ve mutlaka birbirlerine karşı yükümlülük ve sorumluluklarının bulunduğu dikkat çekmektedirler. Ayrıca köken birliğine rağmen, soy ve akrabalık kültürünün oluşturulup yaygın hâle getirilmesini de dikkatlere arz etmekte ve üstünlüğün sadece takvada olduğunu söylemektedirler...

Karşılaştırma yapılabilmesi amacıyla burada küçük bir anekdota yer vermek istiyorum.

⁴¹ Nisa, 5/1.

⁴² Hucurat, 49/13.

Charles de Gaulle'e sormuşlar:

- Sayın başkan, elbette Fransa'nın dostu ve düşmanı olan devletler vardır...

De Gaulle'ün cevabı:

- Hayır, Fransa'nın dostu ve düşmanı değil, çıkarları vardır...

Aynı soru T.C. Başbakanı Prof. Dr. Ahmet Davudoğlu'na sorulmuştur.

İşte verdiği cevap:

- Türkiye'nin düşmanı değil, dostları ve potansiyel dostları vardır...

İslam, aynı zamanda barış ve esenlik dinidir. Karşı taraf savaşmadığı sürece barış içerisinde; kimlik ve dinine bakılmaksızın insana iyilik yapılmasına ve adalet ilkesinden ödün verilmemesine dikkat çekerek gayr-ı müslimlerle birlikte yaşamayı emreder. Hatta başlatılmış bir savaşta bile, karşı taraf barış teklifinde bulunmuşsa, müminlerin, hiçbir neden araştırmaksızın kesinlikle savaşı bırakmaları emredilir:

*"Eğer onlar barışa meylederlerse, sen de derhâl barışa meyilet ve Allah'a tevekkül et! Muhakkak ki O her şeyi işitir, her şeyi bilir."*⁴³

*"Şayet onlar barış teklifiyle seni aldatmak veya oyalamak isterlerse, muhakkak ki Allah onlara karşı sana yetecektir!..."*⁴⁴

Ayette işaret edildiği şekilde, denilebilir ki; ama ey Rabbim! Karşı taraf, ya zaman kazanmak veya bir tuzak amacıyla beyaz bayrak çekmişse!

Cevap açık ve nettir: Ne maksatla olursa olsun, madem ki barış teklif ediyorlar, derhal savaşı durdurunuz!! Gerisini bana bırakın; o konuda ben sizi düşünür ve gereğini yaparım, diyor...

İslam'da üç maksatla savaş emredilmiştir: 1. Din hususunda, 2. Vatanınıza saldırı olursa⁴⁵ ve 3. Güçlü bir toplum, zayıf bir topluma sürekli olarak zulmedip eziyor ve onlara hayat hakkı tanımıyorsa, böylesi zalimlerle savaşmak. Burada ilke, mazlum toplumun kimliğine bakılmaksızın zalimin elinden mazlumu kurtarmaktır. Ezen veya ezilen, her ikisi de müslim veya gayr-ı müslim olabilir... mutlaka zalimle savaşılıp zulmüne son verilmelidir!⁴⁶

⁴³ Enfal, 8/62.

⁴⁴ Enfal, 8/63.

⁴⁵ "Allah, dininiz hususunda sizinle savaşmayan, sizi yurtlarınızdan çıkartmayan kimselere iyilik etmenizi ve onlara karşı adil davranmanızı yasaklamaz! Zira Allah adil olanları sever. Allah, ancak sizinle din hususunda savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkartanları ve yurdunuzdan çıkartılmanıza yardım edenleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onları dost edinirse işte, onlar zalimlerdir!" (Mümtahine, 60/8,9)

⁴⁶ "Zayıf bulunup ezilmekte olan bir kısım erkekler, kadınlar ve çocuklar: "Rabb'imiz, halkı zalim olan şu beldeden bizi çıkart, bize katından bir sahip, taraftından bir yardımcı gönder!" diye yalvarıp yakarırlarken size ne oluyor da Allah yolunda savaşmıyorsunuz!" (Nisa, 5/75) Bu ayetin hedefi, ezilen toplumu insanlık adına kurtarmaktır. Şu okuyacağımız ayet ise, kardeşlik adına savaşa teşvik etmektedir: "Müminlerden iki grup birbirleriyle savaşacak olursa, derhâl aralarını bulun! Şayet onlardan biri diğerine karşı taşkınlık ederse, Allah'ın emrine gelinceye dek siz de onunla savaşın! Sonuçta Allah'ın emrine gelirse, artık aralarını adaletle düzeltin ve adil davranın!"

Bu son durum sebebiyle Müslümanlar, “Çağdaş Dünya”nın geçmişte yaptığı ve günümüzde hala yapmaya devam ettiği biçimde, topraklarına toprak katmak veya halkını yerüstü ve yer altı zenginlikleriyle birlikte sömürmek; diline, dinine ve yaşam tarzına müdahale etmek için değil; yeryüzünde barışı hakim kılmak, tüm insanları hak ve özgürlüklerine kavuşturmak ve onlara dünyadan nasiplerini kazandırmak arzusunda olan İslam medeniyetini yaymak ve zulmü önlemek için savaşmışlardır. Esasını sevgi, barış ve kardeşliğin teşkil ettiği gerçek uygarlığı yaşatmaktır. Fethedilen hiçbir ülkenin diline, dinine ve mabedine asla müdahale edilmemiş, adalet ilkesinden kat’a taviz verilmemiştir. Bu yüzden “Başımızda bir Bizans kavuğu görmektense bir Müslüman sarığını görmeyi tercih ederiz”, diyerek veya benzeri durumlarda İslam toplumlarından yardım isteyen toplulukları zulümden kurtarmak için savaşmış ve sınırları o sebeple genişlemiştir. İşte bu gerekçe ile başkalarına kapalı ve kendi üstünlüğünü kabul ettirmek isteyen Batı Medeniyetine karşı savaş açmıştır.

Batı Medeniyetinde ise, özellikle *civilization* zaman içerisinde sömürgeci politikaları meşrulaştırmaya dönük bir işlevsellik kazanmış ve bu anlamda keşiflerini artık tamamlanmış, ileri bir medeniyetin temsilcisi ve taşıyıcısı olarak görüp geri kalmış ülkeleri tahakküm altına almışlardır. Bu çerçevede *Batı Medeniyeti*, Fransa’nın Cezayir’i, İtalya’nın Trablusgarb’ı, İngilizlerin Hindistan’ı, Japonya’yu... işgallerinde görüldüğü gibi öteki yayılcı sömürge hareketlerini ‘barbarlara medeniyet götürme’ adı altında meşrulaştırma işlevini(!) bile sürdürmüştür. Oysa gittikleri yerlere taşıdıkları, medeniyet değil deniyettir, sömürdür ve zulümdür...

Gayr-ı insani olarak nitelendirilebilecek olan bu tutumuna rağmen “Yahudi-Hıristiyan Medeniyeti” (Judeo - Christian civilization) olarak çerçevelenmeye çalışılan Batı Medeniyeti, kendi içinde başkalarına da açılma fikrini taşıyan düşünürlerine rağmen, tarihin, evrimin ve ilerlemenin son aşamasına geldiğini söyleyebilmektedir. Bu yaklaşıma göre, Batı Medeniyeti aşılamayacak ve daha iyisi mümkün olmayan bir mükemmeliyete ulaşmıştır(!)...

Fukuyama’nın dillendirdiği bu bakış açısına göre, “...Tarih ve medeniyet kuramının temelinde Batı’nın üstünlüğü ideolojisinin yattığı gayet açıktır. Kendileri tıkanmışsa, artık ilerisi yoktur... İnsanlığın Batı tarafından temsil edilen tek bir medeniyeti vardır ve bundan dolayı medenileşmek isteyen dünya toplumları kendi medeniyetlerini bırakıp Batı Medeniyetini kabul etmek zorundadırlar.”

Benzeri bir sözü Alman düşünürü Rudi Paret söylemiştir: “Müslüman çağdaşlaşmak istiyorsa Kur’an’dan, Kur’an’a sadık kalmak istiyorsa çağdaşlaşmaktan vazgeçmelidir.”⁴⁷

Muhakkak ki Allah adil davrananları sever. Müminler, ancak kardeşlerdir; kardeşlerinizin arasını bulun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki size de merhamet edilsin!” (Hucurat, 49/9, 10)

⁴⁷ R. Paret’in argümanlarından biri şudur: “Mesela, Kur’an belli bir tarihsel durum karşısında çok evliliği – üstelik dörtle sınırlı olmayan bir poligamiyi – öngörmüştür.” “Benzer şekilde insan hürriyeti ve dinî hoşgörü konularında da Kur’an kaderci ve sınırlı hoşgörü taraftarı bir içeriğe sahiptir.” Dolayısıyla “Kur’an’ın önerdiği yaşam düzeyi Hz. Peygamber’in çağına hitap ettiği, sonraki gelişmeler sebebiyle bu düzeyin çok aşıldığı kabul edilmelidir.”

Fukuyama'da görülen basiretsizlikle birlikte üstünlük kompleksi, Paret'te de açıkça görülmektedir... Sormak lazım, manevi değerlerden tamamen yoksun olan Batı Medeniyeti, insanlık elde ettiği bilim ve teknolojik gelişmişlere rağmen mensuplarını mutlu edebilmiş midir?⁴⁸ Önemli bir kazanım olarak değerlendirilmesi gereken bu bilim ve teknolojiyi, soy, ırk, millet, cins ve sınıf ayırımı gözetmeksizin tüm insanlığın hizmetine sunabilmiş midir? Toplumun çekirdeğini oluşturan aile müessesesini koruyabilmiş midir?

Gerçi İslam dünyasında da aile kurumu İslami nitelikleriyle tam olarak korunabilmiş değildir. Tabii ki bunun sorumlusu İslam Medeniyeti değil, "ileri bir medeniyetin temsilcisi ve taşıyıcısı olarak" İslam ülkelerinde faaliyette bulunan Haçlı seferleri ve onların bu ülkelerdeki uzantılarıdır... Batılı sömürgeci güçlerin sömürü amaçlı politikalarının da tesiriyle gittikçe dinden uzaklaşarak anlaşılabilir bir hayranlıkla Batı Medeniyetini yaşamaya çalışan ve o nispette İslam Medeniyetinden uzaklaşan Müslüman aydınlar olmalıdır.

Oysa "Batı Medeniyeti Orta Çağ boyunca, bırakın farklı medeniyet ve dinleri bir arada tutmayı, Hıristiyanlığın farklı mezheplerini bile bir arada tutacak çoğulcu bir normatif düzen geliştirememiştir. Orta Çağdaki bu teolojik başarısızlık, günümüzde seküler sosyal bilim ve hukuk alanında da göze çarpmaktadır."⁴⁹

8. İslam Medeniyetinin Özünde Egoizm Değil, Diğerkâmlık Vardır

İslam, "Halka hizmeti Hakk'a ibadet bilir. O sebeple hiçbir ayırım gözetmeksizin; hatta dost-düşman ayırımı bile yapmaksızın doğrudan doğruya insana hizmeti hedef alır. Çünkü o, "Yaratandan ötürü yaratılanları sever," hatta sevmek zorundadır... Zira Yaratıcının bile hedefi insandır... Hiçbir karşılık beklemezsizin ve sırf Allah rızası için başta insan olmak üzere âlemlere hizmet edilmesini buyurur. O sebeple İslam Medeniyetinin tüm ürünleri insana yönelik ve insanlık içindir. Sanat, sırf sanat için değil, Hakk'a ve halka hizmet ederken sanat ruhunu ve maharetini ister istemez işine yansıtacak içindir.

"İslam Medeniyetinin en bariz özelliklerinden biri nedir?" sorusuna, "iman ve ihlas ile infak etmektir" cevabı verilse, yanlış olmaz! Çünkü İslam vermeyi teşvik etmektedir; hatta kendi ihtiyacına rağmen verebilmeyi teşvik etmektedir.⁵⁰

İslam'da "görev", "hak"tan önce gelir. "Önce görevini yap ve hak et..." denilir. Resulü Ekrem (s.a.v.): "Veren el alan elden üstündür"⁵¹ buyuruyor. O sebeple İslam Medeniyeti, Farsça tabiriyle "hoodbiyn", yani hep kendisini gören ve düşünen bencil değil, "diğerkam" yani başkalarını kendisine tercihi öne alan bir din

⁴⁸ Batı Medeniyetinin, "aşlında kendi içerisinde kendini imha edecek hastalıkları da taşıdığını vurgulayan..." durumu hakkında bkz. Tahsin Görgün, "Medeniyet" mad. DİA, XXVIII/299.

⁴⁹ Recep Şentürk, a.g. m., s. 91.

⁵⁰ "Onlardan önce, Medine'yi yurt edinip iman etmiş olan Ensar, kendilerine hicret edip gelen kardeşlerini seviyorlar; onlara verilenlere karşı gönüllerinde hiçbir ihtiyaç duymuyorlar; ihtiyaçları olsa bile, kardeşlerini kendilerine tercih ediyorlar. Zaten, kim nefsinin hurs ve cimriliğinden korunursa, kurtuluşa erenler işte onlardır." (Haşr, 59/9)

⁵¹ Buhari, Zekat, 18, Nafakat, 2; Müslim, Zekat, 94, 95, 96, 97, 106.

ve medeniyettir. Kur'an'da muttaki müminler tanıtılırken, "Onlar gabya inanırlar, namazlarını vaktinde ve gerektiği biçimde kılar ve kendilerine verilen rızıktan infak ederler..."⁵² denilmiştir. Pek çok ayette *iman*, *namaz* ve *infak*; bu üçlü bir arada zikredilir. Hem de, "En sevdiğinizden vermedikçe gerçek iyiliğe erişemezsiniz!"⁵³ uyarısıyla birlikte...

Sanatta estetiği de kapsayan "itkan", müminin işlerindeki özgün düşünceyi ve eserlerindeki mükemmelliği yansıtır. Bir gün Resulullah (s.a.v.) bir çocuğun defni için mezarlıktaydı. İki kişi mezar kazıyor o da oturmuş, onları seyrediyordu. Mezar kazma işi bitip çukurdan çıkacakları zaman, onlardan birine parmağıyla işaret edererek dedi ki; "Bak, şurada bir çıkıntı var, orayı da düzelt, öyle çık!" Sahabi, bir gösterilen çıkıntıya baktı bir de Resulullah'a ve yüzündeki hafif bir tebessümle; "Ey Allah'ın Resülü!! Orasını düzeltsem, ölüye bir fayda vermeyecek, öyle kalsa da zarar vermez", dedi. Allah'ın Resülü yapılan işte estetik güzelliğe işaret ederek şu cevabı verdi: "*İmellaha mütgümün yuhıbbül itgane* /Allah, yaptığı işi mükemmel yapar, müminlerden de işini olması gerektiği biçimde sağlam ve güzel yapanları sever."⁵⁴

Yeryüzüne bakıldığında en az üçte ikisinde İslam Medeniyetine ait eserleri görmek mümkündür. Emeviler, Abbasiler, Ön Asya halkları, Gazneliler, Selçuklular, Endülüs ve Osmanlılar dönemlerinden kalma ve sırf insanlar için, onlara hayat şartlarını kolaylaştırmak maksadıyla inşa ve imar edilmiş hanlar, hamamlar, imarethaneler, hastaneler, yol boyunca belli aralıklarla dizilmiş kervansaraylar... Sadece insanlar değil, hayvanlar için barınak ve korunaklar... Bunların masraflarını karşılamak üzere kurulan vakıflar... Şu halde, İslam Medeniyeti, bir yönüyle de Vakıf medeniyetidir, denilse yeridir. Çünkü sadece Allah'tan sevap bekleyerek büyük bir serveti insanlık adına vakfetmek, bugüne kadar başka medeniyetlerde hiç görülmeven sevgi ve hizmet ilkesidir.

Batı Medeniyeti mensupları, işgal ettikleri ülkelerin tüm yer altı ve yer üstü zenginliklerini çekip kendi ülkelerine taşıırken, bir kısım insanları gemilerle Batıya taşıyıp köleleştirirken, delileri içerisinde cin var diyerek ateşe atıp diri diri yakarken, kadınları erkeğin bozulmuş şeklidir yahut kadının ruhu ve insan olup-olmadığını tartışırken... Bundan 1400 yıl öncesinden İslam Medeniyeti insanı özgürleştirme ve yüceltme gayreti içerisinde girmiştir... Müslüman zenginler asırlardan beri sırf başkalarını düşünerek insanlık uğruna nice servetler harcamış ve halen harcamaktadırlar.

Meselâ Kayseri'deki Gevher Nesibe Tıp Fakültesi, Selçuklular döneminden kalma muazzam bir sağlık kurumudur. İçerisindeki eğitim-öğretim bölümleri, hocaların odaları, hastalar için koğuşlar, ameliyathaneler; su terapisi ve müzik ile delilerin tedavi edildikleri bölümler... Hem zeminden hem de duvar içerisinden geçen ve tuğladan yapılmış borularla kurulmuş ısıtma sistemiyle bir harikadır. Sivas, Kayseri, Niğde Aksaray ve Konya hattı üzerindeki kervansaraylar... Bütün bunlar, hiç birinin inancına ve meşrebine bakılmaksızın, yolcuların hayvanlarıyla

⁵² Bakara, 2/3.

⁵³ Al-i İmran, 3/92.

⁵⁴ Neml, 27/88.

birlikte güven içerisinde konaklayacakları ve hiçbir ücret talep edilmeden üç gün boyunca dinlenip ihtiyaçlarını karşılayacakları güvenli misafirhanelerdir.

9. Sonuç

Bireyselliğin ve egoizmin hakim olduğu Batı Dünyasında insanı sınırlayan ve behimi hazlarına mani olan değer yargılarının hemen hemen hiçbirine yer yoktur. O sebeple değerlerin başı ve yaratıcısı olan Tanrı sistemin dışına itilmiştir. Özgürlükçü kapitalist sistemde Tanrıya yer yoktur... XX. Asrın ilk yarısına kadar geçen sürede Batı toplumunda insan, *soylular, kadınlar ve köleler* şeklinde tasnife tabi tutulmuştu. Kadınlar ve köleler ezilen sınıfı teşkil etmekteydi. Daha dün denilecek kadar yakın bir zamanda “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesiyle” kadına hakları tanındı(!) ve kölelik sistemine son verildi(!).

“İslam Medeniyeti”ne gelince, o beden ve ruh dengesini gözetken bir sistem kurmuştur. Bireysel hakları göz ardı etmeksizin toplumun; özellikle zayıf ve kimsesiz insanların haklarının korunmasını ve adaleti esas almıştır... İslam Medeniyetinde, insanlığın söz konusu olduğu yerde ekonomik üstünlüğün lafi bile edilemez. Çünkü kâinattaki her şey insan için yaratılmıştır... Asıl olan insanı mutlu etmek ve asırlara hükmedip insana hitap edecek kalıcı eserler bırakmaktır...

Bilim ve teknolojide geri kalmış, dininden ve medeniyetinden uzaklaşmış, dolayısıyla sefalet içerisinde debelenmekte olan Müslüman toplumlar, düştükleri yerden tekrar ayağa kalkmak zorundadırlar. Eskiden olduğu gibi halka hizmeti Hakk’a ibadet bilerek yeniden İslam Dinine ve Medeniyetine dönmelidirler. Hem de geçmiştekinden daha gelişmiş ve daha güçlü olarak...

Bilim ve teknolojide kaydettiği üstün başarılarına, hatta harikalar yaratmalarına rağmen, insana verdiği değer açısından sınıfta kalmış olan “Çağdaş Dünya”nın da dün, yani aydınlanma çağı öncesinde olduğu gibi bugün de, hep görmezden geldiği İslam’ın insanlık anlayışından, eşyayı değerlendirilme biçiminden ve yeryüzüne yaymış olduğu medeniyetin izlerinden alacağı çok şey olduğunu düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (v. 241/855), *el-Müsned*, Beyrut, tsz., (I-VI).
- Beyhaki, Şu'abu'l-İman, (thk. Abdülbaki Abdulhamid Hamid) Hindistan, 2003
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, (v. 256/870), *es-Sahih*, İst., 1315 h. tarihli baskısından ofset, 1979, (I-IV)
- Çelik, Celaleddin, *Paradigmatik Bir Açıklama Kategorisi Olarak Medeniyet ve Medeniyet-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi*, İslami Araştırmalar Dergisi, Cilt 21, sayı 1, yıl 2010.
- Demir, Ömer / Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1993.
- Develilioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2003.
- Doğan, Dr. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Bahar Yayınları, İstanbul, 1994
- Duman, M. Zeki, Beyanü'l-Hak /Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre tefsiri), Fecr Yayınevi, Ankara, 2008, (I-III)
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El-Eş'as es- Sicistânî, el-Ezdî, (v. 275/888), *es-Sünen*, (Tahkik: İzzet Ubeyd ed'-De'as), Şam, 1969, (I-V)
- Görgün, Tahsin, "Medeniyet", DİA, C. XXVIII, Ankara, 2003.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, (neşre hazırlayan: Ali Abdülvahid el-Vafi) Kahire, 1401.
- İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemeluddin Muhammed b. Mükerrrem, (v. 711/1311) *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1968 (I-XV)
- Koç, Turan, *İslam Estetiği*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2008.
- Kutluer, İlhan, "Medeniyet", DİA, C. XXVIII, Ankara, 2003.
- Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Huşeyrî en-Nisâburî (v. 261/874), *es-Sahih*, Tahkik: Muhammed Fuad Abdülbâkî, Kahire, 1955 (I-V)
- Paret, Rudi, *Kur'an Üzerine Makaleler* (çev. Ömer Özsoy), Ankara, 1995.
- Râğîb, el-Huseyn b. Muhammed el-İsfehânî, (v. 502/1108), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an* (Neşre hazırlayan: Muhammed Ahmed Halefallah), Kahire, 1970.
- Şentürk, Recep, "Medeniyetler Sosyolojisi: Neden Çok Medeniyetli Bir Dünya Düzeni İçin Yeniden İbn Haldun?" *İslami Araştırmalar Dergisi*, İbn Haldun Özel Sayısı, Sayı 16, yıl 2006.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ es-Sevre (v. 279/892), *es-Sünen*, Kâhire, 1937, (I-V)